WAT HERMANNUS WITSIUS AANTEEKENDE IN
„HET KERCKE BOECK VAN WEST-WOUD”,

MEDEGEDEELD DOOR

D. A. BRINKERINK.

De volgende bladzijden zijn ontleend aan wat blijkens den titel heet „Het Kercke Boeck van West-woud”, d. w. z. aan het oudste der boeken die behooren tot het Archief van de Nederduitsche Hervormde Gemeente te Westwoud en Binnenwijzend (classis Hoorn). Zij bevatten een paar Kerkeraadsacta van de jaren 1658—1660. Ik heb gemeend die Acta te moeten publiceeren, en wel om twee redenen: vooreerst, omdat zij henenwijzen naar niemand minder dan naar Hermannus Witsius, den lateren Hoogleeraar, toen nog eenvoudig dorpspredikant; en in de tweede plaats, omdat zij ons doen zien, in welken geest deze als jong, energiek en talentvol Evangeliedienaar met zijne medekerkeraadsleden zich werkzaam heeft betoond ¹⁾.

---

1) Volgens *Het Kercke Boeck* is Hermannus Witsius (1636—1708) van 8 Juli 1657 tot 11 October 1661 predikant te Westwoud en Binnenwijzend geweest. In 1675 is hij hoogleeraar in de godgeleerdheid geworden te Franeker, in 1680 te Utrecht en in 1698 te Leiden. — Zie over hem o. a. Chr. Sepp, *Het godgeleerd onderwijs in Nederland*, V.

De medegedeelde Acta komen voor in „Het Kercke Boeck”, blz. 41—44 ¹⁾.

Bovenkarspel, 6 Februari 1907.

Kerkenraadt gehouden 1658. 26 Julij, te Westwoude, en eenparichlyck daar besloten dat dewijlle ernstige vermaninge, bestraffinge en aanzoeckingen uit het woordt des Heeren zoo in 't openbaar op de Predickstoel, als in bezondere aanspraacken aan onze Overheden die vrucht geenzins verschaft hadden, die men gewenst had in het weeren van zommige openbare scandalen die niet dan al te gemeen zijn, datmen dan eens in de volle vergaderinge van Schout, Burgermeesteren en Schepenen een schriftelijke remonstrantie zoud inleveren, en op het alder ernstvriendelijxte de reformatie van die ergernissen verzoeken. Is daar op gerezolveert deze navolgende Remonstrantie over te geven:

Aan Mijn Heeren

De Schout, Burgemeesteren en Schepenen der stede Westwoude.

Achtbare Heeren,

Dewijlle de God des Hemels Uwe Achtb. in de regeeringe gestelt hebbende, Haar het sweerd heeft in de hant gegeven, om met gezach en Authoriteit die gruwelen te beletten, onder welke uw lant verzucht, waar over de Kerke schreeuwt, en die den Hemel toesluiten, zoo dat hij ons geen zegen en geve gelick voor dezen: Zoo is het dat wij ratione officij ons van

---

gedurende de 16^e en 17^e eeuw, Dl. II, Leid. 1874, blz. 173, 245, 266 volg., 285, 287 volg., 308, 317 volg., 323, 354 volg., 363 volg., 389, 405.

N.B. De opgave van M. Veeris, *Kerkelyk alphabeth der leeraren in Noord-Holland* (Amst. 1705), dat Witsius in de maand Juni 1657 te Westwoud en Binnenwijzend werd bevestigd, is onjuist; M. Veeris en F. de Paauw, *Vernieuwt kerkelyk alphabeth*, Enkh. 1750, blz. 233, noemt 8 Juli en heeft dus de fout hersteld.

1) *Het Kercke Boeck*, waaraan evenwel tegenwoordig tal van bladen ontbreken, is alleen met de even getallen en, hoewel niet doorlopend, tot blz. 562 gepagineerd, door Jacobus Kantelaar, predikant te Westwoud en Binnenwijzend van 5 Januari tot 19 October 1783.

den Hemel opgeleijt, alle Christelijcken ijver tot reformatie van die gruwelen en maintenuë van de wel-gestelde Ordonnantien daar tegen ons zelve van Uwe Achtb. belovende, eenparijck in onze Kerkenraat hebben goet gevonden, deze navolgende scandalen Uwe Achtb. op het alder ernstigste te remonstreeren; verhopende dat niet altijd onze klachten in de wint geslagen en Gods uitgedruckte bevelen in achterstal gestelt zullen worden.

Ten eersten. Het is zeecker dat dien H. rustdagh des Heeren die hij met zulk een nadruk alle Christenen bevolen heeft te vieren, op een gansch schandelijcke en Heijlloze manier ontheijlight wort, door die Afgodische, vervloecte, ja helsche en Duivelsche kermessen, waar door de godsdienst die men in de huizen behoort ¹⁾ waar te nemen belet, de Herbergen vervult, de jeught verleit, en tot allerlei dronkenschap, ongebondenheit, dertelheit en wulpsheit aangelockt wert. Waaromme de Staten van Gelderlant en 'tgraafschap van Sutphen, 1627. 21 Julij, met recht wel uitdruckelijck verboden hebben om op den Sondag geen merkten te mogen houden, noch die enormiteiten te plegen, waar van onse kermessen krielen ²⁾.

Ten tweden. Het is zeecker dat niet tegenstaande de Keuren van Uwe Achtb. onder de publijcke predication van des Heeren woort, de herbergen niet ledigh gehouden werden van dronkaarts, en men zich niet en ontziet als in spijt van God en al de vrome, een lichten en dertelen phioel te strijcken in plaatze van des Heeren lof te zingen, het welke onze oogen meermaals gezien, en onze ooren met droefheit aangehoort hebben alswe uit het huis des Heeren quamen.

Ten derden. Het is zeecker datwe meermaals zoo even uit de kerk komende de kaatzers al bezich hebben gevonden met balslaan, zoo dat door haar geraas de stichtelicke zamenspraacken der Heijligen belet, en de wegen bijkans onbruickbaar, immers onveijliger wierden.

---

1) „Behoort” en iets verder in deze zelfde Remonstrantie „behoorsten” (zie beneden, blz. 240) klinken vreemd uit de pen van een West-Fries (Witsius is nl. te Enkhuizen geboren). De vormen herinneren aan het West-Vlaamsch; verg. E. Verwijs en J. Verdam, *Middelnederlandsch Woordenboek*, Dl. III, 's-Gravenh. 1894, kol. 751 (op „huursen”).

2) Aanteekening van Witsius in margine: „ziet Hoornbeeck. Des Heeren rustdaghs Heijlgingh, p. 98. editio in 12”.

Ten vierden. Het is zeecker dat daar ¹⁾ het gemeenlijk noch nuttigh nogh nodigh is, doden te begraven, en graven te maacken op den dagh des Heeren; vermitz dat ons eijgen werk is, en diesvolgens op dien dagh verboden: Daar nochtans de Papisten zelfs als tot spot van onzen Godsdienst, de kerken met haar opene graven onbequaam maacken, gelijk men nogh onlangs daar van een levendich exempel heeft gehad met 3 graven recht voor den predick-stoel. Waaromme het doodebegraven op Sondagh zelfs na de namiddaaghs predicatie met recht t'Enchuizen verboden is.

Ten vijfden. Het is zeker dat maar enkele overblijfselen zijn van de superstitie des Pausdoms, waar door onze Alder Heijlighste religie geschantvleekt wort, en die niet geleden behoorden te worden in den lande; datmen de dooden met ongedeckten hoofde rontzom de kerken draaght ²⁾, datmen de klokken klept ³⁾ als gedoopte Heijligheden om daar me de Duivelen te verjagen, datmen bij de graven nederknielt om voor de afgesturvene te bidden, datmen de schuppen kruislinx daar over leit, recht het teken des beestes maackende, datmen het Jesuijsche wapen op de kerkhoven plant, en wat diergelicke bijgeloovigheden meer zijn, die alle hier openbaarlijk gepleecht, dogh op andere welgestelde plaatzen ten meestendele belet worden.

Ten sesden. Wij en kunnen niet nalaten daar bij te voegen die exorbitante stoutigheden des Pausdoms, die na aller God-

1) Bijgeschreven, evenals „als” (regel 5) en „zeker” (regel 11).

2) Aanteekening van Witsius in margine: „Septena circulatione funeris circa sepulcrum daemones fugari olim insaniebant Judaï, referente Munsteri ad Levit. 17”. — Tot toelichting diene, dat Sebastian Münster (1489—1552) eene Latijnsche vertaling van het Oude Testament heeft bezorgd (zie F. Bleek, *Einleitung in das Alte Testament*, 4te Aufl., Berl. 1878, S. 650) en dat hij volgens Brockhaus voor het eerst in Duitschland uitgegeven heeft een Hebreeuwschen Bijbel (2 Bde. Basel, 1534—35); het bedoelde citaat is vermoedelijk in een van beide te vinden.

Het citaat is door de *Critici sacri* overgenomen; immers wij lezen daar (I, 2, p. 277, op „Munsterus ad Lev. XVII”) het volgende: „... unde sapientes Hebraeorum dicuntur ordinasse quod cum funus aliquod in sepulcrum esset mittendum, septenae fieri debeant circa illud circulationes; fugiunt enim ab illis daemones; et tunc subito mittendum est corpus in foveam priusquam daemon redeat, et cadaver unde ipse factus est, inficiat atque inquinet”.

3) Aanteekening van Witsius in margine: „De quo ante hac Germani conquesti sunt apud Maximil. prim. uti narratur in Gravami. opposit. Concil. Trident. p. mihi 176. Ubi proluxe hic ritus explicatur”.

zaliger oordeel de maat zoo ver te buiten gaan: men ziet haar openbaar na haar Afgodenhuizen henenschooijen, en wederkomen, even op zoo een tijdt als wij ons verzamelen, om in plaatze van haar vervloecte misse Gode toe te brengen de Offerhanden des lofs, opdat die hem aangenaam mochten zijn in Christo Jesu. Ja zoo hoogh klimt haar onbeschaamtheit datze haar niet en ontzien de Overheden te lasteren, als of deze vrijgheden duur genoeg van haar gekocht wierden. Uwe Achtb. kunnen zien, hoe getrouw haar die gene zijn, die zij zoo koesteren, en zullen ons en den Hemel een aangename dienst doen, wanneerze zulke en diergelijcke praatjes met der daat gaan wederleggen.

Dit is het, Achtb. Heeren, het welke wij Uwe Achtbaarheden voor deez tijt te remonstreren hebben, biddende en in de name J. C. Uwe Achtb. vermanende, datze tegen dezen allen of strenge keuren willen leggen of daarze al rede zijn den Heer Officier gelasten, dezelve rigoreuslijck ter executie te stellen. Zoo zullen Uwe Achtb. haare conscientien quijttten, en weten watze op deze zaacke Gode in genen dage zullen hebben te antwoorden. Gelijk wij nu ons gemoet gequeten hebben met deze scandalen Uwe Achtb. bekend te maacken, en de weeringe daar van op het vriendelijxte te verzoecken.

Was ondertekent,
Uwer Achtbaarheden
Dienstwillige in den Heere
HERM. WITZJUS, Eccl.
DIRK CLAASZ., Ouderlingh.
CLAAS CORNELISZ., Ouderlingh.

Dit bovenstaande behoorlicker wijze op den eersten rechte-dagh ingelevert zijnde, heeft tot ons leetwezen de minste redres in dees verboste zaacken ¹⁾ niet kunnen te wege brengen.

Een beelt van S. Laurens op een huis.

1658. 29 Decemb. Is in Kerkenraat gesproken van seecker verbeelden S. Laurens, op een groot en nieuw gebout huis gestelt te Westwoude: waar voor bevonden was dat die van het Pausdom enige superstieuse ²⁾ reverentie bedreven. En daar

1) „Verbost”, d. i. bedorven. — Verg. voor „verboste zaacken” het voorbeeld uit Cats, aangehaald door A. C. Oudemans, *Bijdrage tot een Middel- en Oudnederlandsch Woordenboek*, Dl. VII, Arnh. 1880, blz. 258.

2) Lees: superstitieuse.

op is goetgevonden, dat de Predicant den Huis Heer eens op 'tvriendelijxte zoud begroeten ¹⁾, en met zagtmoedigheid aanraden 't gezeijde beeldt of ten minsten den rooster die als het Character van dien Heijlig was in te halen, opdat alzoo vorder moeijs en verwijderinge mogte werden voorgekomen. Het welke wanneer het zorghvuldelijck van den Predicant verrigt wierdt, heeft hij in den aanbeginne wel goede woorden gekregen, maar die met geen goede daden gevolgt zijn. Weshalven men in volgende bijeenkomsten goet vont den Borgemr. Claas Cornelisz. toen me Ouderling zijnde, te verzoeken, dat Zijn E. den voorschreven Huis Heer wilde belasten, het beelt af te halen eer het Hooger liep. Het welk eensgelijx geen beter uitkomst hebbende als 't voorgaande: Is besloten den Heer Officier eens aan te spreken, om door zijn dienaar het beelt met rooster met al (om zoodanige hartneckigheijt) afte halen; of bij gebreke van dien een request in te leveren aan Haar Edl. Mog. Den Officier het verzoek vriendlijk aangenomen hebbende heeft gezeijdt door den steebode gedagten Huisheer gelast te hebben het voorschreven beelt aftenemen. Die even zeer in zijn halsteerigheijt voorvarende, hebben eijndelijk, op onze iterative verzoeken aan den Heer Officier gedaan, de Regeerders der Stede Westwoude goet gevonden bij resolutie in dato den 1 April 1659, hem te insinueren dat hij voor Paaschen het beelt zoud wegnemen, op de verbeurte van 17 guld. indien het op Paaschen nog stont, en voor elke dag daar en boven even veel. Den voorschreven Papist toen wat gedweger wordende, liet verzoeken aan de Kerkenraat, of zij met het wegnemen van de rooster wilden te vreden zijn. Dog zij antwoorden de resolutie van haar Achtbaar. geenzins te willen conteleuren. twelk geschiede 6 April.

Weering van verschejdene sonden versocht.

[1659.] 23 Novemb. Verstaan hebbende dat de Kerkenraat van de Blokkers ²⁾ enige uit het midden van haar gecommitteert hadden, omme van den Magistraat collegialiter vergadert zijnde het weeren van verschejdene sonden te versoekken, vondenwe

1) Begroeten (met den 4den naamv. van den persoon), d. i. iemand aanspreken, het woord tot hem richten.

2) D. i. Oost- en West-Blokker.

goet die gelegenheit niet voor bij te laten gaan; maar eensgelijx uit het midden van ons enige te committeeren, die junctis operis het selve versoeck met haar E. souden doen, waar toe genoemt zijn de predicant H. Witz en Dirk Claasz. Het welke op den dijnstag daar aan volgende, zijnde den 25 Nov., volbracht wordende, dede D. Schalkenius ¹⁾ voor de vergaderinge van haar Achtb. uit aller naam een beweeghlijk en krachtig verhoog, waar in hij de stoute en alteopenbare Afgoderij-pleginge des Pausdoms, het kleppen van de klokken in het begraven der dooden, het omdragen van de lijken rontom de kerk, het knielen voor de graven, de Jesuijsche wapens op de kerkhoven en aan de huizen, het vloekken en sweeren, de ontheijliginge van den Heijligen dag des Heeren door de kermessen en dronkenmans getier in de Herbergen betoonde gruwelijke en God tergende sonden te wesen, tegen de welke de Christen Magistraat al de macht hun van Gode gegeven moste aanwenden, haar Achtb. versoekkende en in de name onses Heeren Jesu Christi biddende, se wouden togh tegen dit alles rigoreuse placcaten maken, of daar se gemaakt waaren versorgen datse ter executie wierden gestelt. Waar op zijn E. van Herm. Witzio bedankt wierde voor den ijver tot opbouw van het rijke Jesu Ch. in desen dele aangewent; welke met alle bij hem bedenkelijke beweeglijkheit betuigde niets liever te sullen sien, als dat het lant van die schrickelijke sonden, en overblijfselen van de Afgoderije en superstitie des Pausdoms eenmaal gereijnigt wierde. Dog konden evenwel de Heeren niet goet vinden om voor die tijt ijts daar in te doen, oordelende dat het uitgesteld behoorde te worden tot op den eersten rechtdag na nieuw jaar, in welken men gewent was de keuren te resumeeren.

Anno 1660.

Dat versoeck vernieuwt, met de uitkomst van dien.

11 Janu. Is eenpariglijk van alle de broederen goet gevonden, het voorgemelte versoeck van de Heeren toen uitgesteld te ver-

---

1) D. i. Henricus Schalkenius, die van 1651 tot zijnen dood in 1682 predikant te Oost- en West-Blokker geweest is. Zie Veeris en De Pauw, *Vernieuwt kerkelyk alphabeth*, blz. 180.

nieuwen. Verstaan hebbende dat den 13^{den} deser de keuren geresumeert souden worden, waar toe de Predikant gedeputeert zijnde, is soo veel te wege gebracht, dat het kleppen der klokken als de doode gesturven was, of het graf gemaakt wierde, het omdragen der dooden rontsom de kerke, het knielen op en ontrent de graven, het ontdekken van den hoofde op soodane gelegentheit, het maken der kruissen op de dootkisten, of palen der kerkhoven, of met de schuppen kruiswijse geleijs door publijkke placcaten verboden zijn: voorder niets besonders voor de heijlige ¹⁾ van Gods naam en dach, of weeringe van andere Paapsche stoutigheden kunnende verwerven.

---

1) Lees: heijliginge?